

УДК 341.

Муравйов В.І.*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

*Стаття висвітлює теоретичні і практичні питання створення асоціації України з Європейським союзом, яку слід розглядати як перший крок до інтеграції країни з ЄС. Досліджується вплив *acquis* Європейського союзу на гармонізацію законодавства України з правом Євросоюзу. Спеціальна увага приділена розгляду інституційного механізму угоди.*

Ключові слова: Європейський союз, гармонізація законодавства, міжнародна угода, *acquis*, правові наслідки, угода про асоціацію з Україною.

*The article elucidates theoretical and practical issues of the creation of the association between Ukraine and the European Union, as the first step for the integration of the state into EU. The impact of the EU *acquis* on the harmonization of Ukrainian legislation with the law of the Union is being under consideration. Special attention is paid to the consideration of the institutional mechanisms of the association.*

Keywords: European Union, harmonization of legislation, *acquis*, legal effect, association agreement with Ukraine.

*Статья освещает теоретические и практические вопросы создания ассоциации между Украиной и Европейским союзом, как первым шагом к интеграции страны в ЕС. Исследуется влияние *acquis* Европейского союза на гармонизацию законодательства Украины с правом Евросоюза. Специальное внимание уделено рассмотрению институционального механизма соглашения*

Ключевые слова: Европейский союз, гармонизация законодательства, *acquis*, правовые последствия, соглашение об ассоциации с Украиной.

Постановка проблеми. Однією з основних форм співпраці Європейського Союзу (ЄС) з третіми країнами та міжнародними організаціями є укладання міжнародних угод про асоціацію. Завершення терміну дії Угоди про партнерство і співробітництво між європейськими співтовариствами та їх державами-членами, з одного боку, та Україною, – з іншого 1994 р. (УПС) [1], передбачало укладання нової угоди про співробітництво між сторонами. Дискусія навколо того, якою мала стати нова поглиблена угода між Україною та Євросоюзом, що має замінити Угоду про партнерство і співробітництво, закінчилась у 2008 р., коли на Паризькому саміті Україна – Євросоюз було визначено, що це має стати угода про асоціацію [2]. 19 грудня 2011 року на саміті у Києві представники України та ЄС заявили про завершення переговорів щодо укладання угоди про асоціацію. Наступними кроками мають стати підписання і ратифікація угоди про асоціацію. Тим самим під-

* доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

готовка України до асоціації з Євросоюзом переходить у практичну площину. У цьому зв'язку вивчення особливостей асоціації України з ЄС стає актуальним для української науки європейського права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практично питанням створення асоціації між Україною та Євросоюзом були присвячені лише роботи І. Березовської, Я. Костюченка, Н. Мушак, К. Хілліона [3]. Проте нові реалії співпраці України з ЄС вимагають подальшого дослідження цієї проблематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На жаль, правовим проблемам асоціації України з ЄС поки що не приділялось достатньої уваги в українській та зарубіжній літературі з європейського права.

Формулювання цілей статті. У статті висвітлюються теоретичні і практичні питання створення асоціації України з Європейським союзом. Формування зони вільної торгівлі в рамках асоціації можна розглядати як перший крок до інтеграції країни з ЄС. Досліджується також вплив *acquis* Європейського союзу на гармонізацію законодавства України з правом ЄС.

Для чіткого уявлення про перспективи асоціації України з ЄС слід звернутися до теорії економічної інтеграції. Серед західних концепцій розвитку інтеграції одним з найбільш впливових залишається поділ процесу економічної інтеграції на стадії, кожна з яких має відповідні ознаки і передбачає подальше її поглиблення і поширення на нові сфери. До таких стадій відносяться ЗВТ, митний союз, спільний ринок, економічний союз та повна інтеграція [4]. Проблематика даної роботи не дозволяє зупинитися на аналізі кожної стадії інтеграції. Для нас важливим є те, що інтеграція починається зі створення ЗВТ. Тобто ті відносини, які передують її створенню можна розглядати як перед інтеграційні. Для України етап підготовки до інтеграції практично завершився після виконання УПС. Підписання угоди про асоціацію з ЄС, складовою якої є створення ЗВТ, означатиме перехід до першої стадії інтеграції країни у Європейський союз.

З метою підготовки України до майбутньої асоціації у червні 2009 р. на засіданні Ради з питань співробітництва УПС був ухвалений Порядок денний асоціації [5]. Він являє собою окремий інструмент співпраці між Україною та ЄС, який діятиме разом з європейською політикою сусідства (ЄПС) [6] та політикою східного партнерства (ПСП) [7]. Євросоюз налаштований поділитися з Україною часткою свого внутрішнього ринку в межах створеної між сторонами ЗВТ. Що це означає на практиці певною мірою можна з'ясувати врахувавши досвід відносин ЄС з країнами, які мають з європейським інтеграційним об'єднанням угоди асоціацію.

Спільною метою будь-якої асоціації з ЄС є створення правових рамок для привілейованих відносин без визначення чітких правил щодо можливого змісту таких відносин. Як свідчить практика, об'єктом правового регулювання угод про асоціацію можуть стати усі елементи основних свобод внутрішнього ринку, на які поширюється компетенція ЄС. Складовою економічною частиною угод про асоціацію є ЗВТ. Сучасні ЗВТ, які створюються ЄС, не обмежуються лише торгівлею товарами та заборонаю на стягнення мит. Вони також включають розділи, присвячені сталому розвитку, соціальним питанням, гармонізації екологічних стандартів тощо. Створення такої поглибленої ЗВТ в межах угод про асоціацію означає можливість поширення на асоційовані країни *acquis* Союзу [8]. Проте ступінь співпраці між ЄС і третіми країнами в межах асоціації неоднакова і залежить як від цілей асоціації, так й від рівня економічного і політичного розвитку третьої країни. Сучасні угоди про асоціацію з ЄС, можуть виступати етапом на шляху підготовки асоційованої країни до майбутнього членства (асоціація з європейськими країнами в

межах Європейських угод та угод про асоціацію і стабілізацію), а можуть означати одну з форм поглибленого співробітництва між сторонами (асоціація з країнами Середземномор'я, Мексикою, Чилі).

Завдяки вступу до СОТ, імплементації УПС, Плану дій Україна – Євросоюз, а також ухваленню Порядку денного асоціації наша країна наблизилася до створення ЗВТ з ЄС. УПС вирішила такі основні завдання на цьому шляху: включення до УПС положень ГАТТ, орієнтація при створенні режиму захисту прав на інтелектуальну власність на угоду про Торговельні аспекти захисту інтелектуальної власності (ТРИПС), а при регулюванні надання послуг – на Генеральну угоду про торгівлю послугами (ГАТС) забезпечили підготовку України до вступу до СОТ. Виконання Плану дій Україна – Євросоюз вже поширило на нашу країну певні елементи основних свобод внутрішнього ринку. Порядок денний асоціації спрямований на підготовку умов для виконання угоди про асоціацію між ЄС та Україною.

Підписання угоди між Україною та ЄС про асоціацію, яка передбачає створення поглибленої ЗВТ, дозволить Україні активно інтегруватися у внутрішній ринок Євросоюзу. При цьому ступінь її інтеграції залежатиме від того, якою частиною свого внутрішнього ринку готове буде поділитися ЄС. Для України на даному етапі її розвитку оптимальним варіантом інтеграції у Євросоюз може стати досвід країн СЕП.

Парафована на початку цього року Угода про асоціацію між Україною та Європейським союзом можна віднести до нового покоління угод ЄС про асоціацію з третіми країнами. Це перша угода про асоціацію з європейською країною, яка має бути укладена після набрання чинності Лісабонськими редакціями Римського і Маастрихтського договорів [9]. Цей аспект обов'язково треба враховувати при оцінці унікальності угоди. Окрім цього у Лісабонських договорах з'явилась ціла низка нових сфер правового регулювання, підпорядкованих ЄС: космос, спорт, туризм, енергія, цивільна оборона, адміністративне співробітництво, гуманітарна допомога тощо. Євросоюз отримав додаткові повноваження у сфері СЗППБ та спільної торговельної політики (СТП).

Усе це дало можливість поширити співпрацю в рамках асоціації між Україною та ЄС на нові сектори і залучити до співробітництва нові органи і агенції Союзу.

УЄ є широкомасштабною угодою, яка налічує 485 статей. За своїм змістом УА можна поділити на кілька частин. Проте такий поділ є умовним, оскільки положення про окремі сектори співпраці містяться як в загальній, так і у спеціальній частинах.

Преамбула УА закріплює деякі положень установчих договорів про Європейський союз та функціонування Європейського союзу. Йдеться, насамперед, про спільні цінності Союзу (ст.ст. 2 та 3 ДЄС). Окрім поваги до демократичних принципів, верховенства права, прав людини і фундаментальних свобод, включно з правами національних меншин, недискримінації меншин, поваги різноманітності, людської гідності у УА до них додані принцип хорошого управління, дотримання принципів ринкової економіки, що має полегшувати участь України у європейських політиках.

Преамбула також визнає Україну європейською країною, яка має спільну історію і спільні цінності з державами-членами Союзу. Це положення разом з положенням про спільні цінності має значення, насамперед, тому, що відкриває для України можливість приєднання у майбутньому до Євросоюзу, оскільки членом Союзу може стати будь-яка європейська країна, яка поважає цінності, зазначені у ст. 2 і зобов'язується втілювати їх у життя.

У вступній частині УА також наголошується на взаємозалежності економічної інтеграції і створення ЗВТ між Україною та ЄС, а також підкреслюється важлива роль у про-

цесі формування ЗВТ гармонізації законодавства України з основними елементами *acquis* ЄС.

Як і переважна більшість угод про асоціацію з ЄС, УА передбачає встановлення привілейованих зв'язків сторін, які мають включати участь України у політиках ЄС та його програмах і агенціях (ст.1).

Інструментами політичної асоціації стають політичний діалог між сторонами, співпраця та зближення у сфері зовнішньої політики та політики безпеки.

УА передбачає продовження політичного діалогу, започаткованого УПС, Планом дій Україна – Євросоюз, Порядком денним асоціації Україна ЄС. Політичний діалог має відбуватися на кількох рівнях: на вищому рівні – керівників держав, урядів, міністерств включно з зустрічами в рамках Ради асоціації та регулярних зустрічей на рівні міністерств закордонних справ; регулярних зустрічей на рівні політичних керівників (директоратів) та експертів, контактів дипломатів, а також високо посадовців та експертів військових установ, в раках міжнародних організацій. До політичного діалогу віднесені також консультації у екстраординарних ситуаціях та зустрічі в рамках Парламентського комітету асоціації. Політичний діалог спрямований на посилення поваги до демократичних принципів, верховенства права, запровадження хорошого управління, забезпечення прав людини, боротьбу з корупцією.

Ще однією сферою для обговорення в рамках політичної асоціації є проведення внутрішніх реформ в Україні (ст. 6).

Тісна співпраця між сторонами передбачена в сфері зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ). Її складовою виступає також сфера спільної політики безпеки і оборони (СПБО). Згідно з Порядком денним асоціації Україна – ЄС, який доповнює УА, вона включає посилення консультацій і координацію через дипломатичні і військові канали з метою вирішення міжнародних проблем, враховуючи приєднання України до декларацій і спільних позицій ЄС, продовження діалогу з питань імплементації Стратегії європейської безпеки, визначення можливостей участі України у операціях в рамках ЄПБО, подальшу імплементацію Севільських домовленостей стосовно консультацій і співпраці між ЄС та Україною у питаннях участі України у операціях з врегулювання конфліктів та відповідних навчаннях, вивчення можливостей участі збройних сил України у формуванні багатонаціональних тактичних бойових груп, посилення співпраці з врегулювання конфлікту у Молдові (5 + 2), продовження консультацій щодо санкцій, які застосовує ЄС, військову і технологічну співпрацю ЄС та України, заохочення співпраці стосовно визначених дій між українськими інституціями з одного боку, і агенціями та органами ЄС, задіяними в сфері СЗППБ і ЄПБО, – з другого, такими як Європейська оборонна агенція, Інститут ЄС з вивчення питань безпеки, Супутниковий центр ЄС та Європейський коледж з питань безпеки і оборони. До цієї сфери співпраці віднесена також боротьба з тероризмом, нерозповсюдження зброї масового враження, запобігання незаконному експорту зброї на засадах Спільної позиції Ради 2008/944/СЗППБ.

У УА міститься положення щодо необхідності ратифікації Україною Римського статуту про створення Міжнародного кримінального суду (ст. 8). Вирішення цього питання вірогідно вимагатиме внесення поправок до Конституції України, що певною мірою може ускладнити його розв'язання.

Важливе значення для України має співпраця з Євросоюзом у сфері юстиції, свободи та безпеки (Розділ III). УА підтвердив, що рух осіб між ЄС та Україною має регулюватися діючими угодами про реадмісію 2007 р., спрощення видачі віз 2007 р., а також шляхом поступового запровадження для громадян України безвізового режиму, визначеного у Плані дій щодо лібералізації візового режиму 2010 р. (ст. 19).

У цей же розділ III включені положення про статус працівників-громадян України в ЄС (ст. 17). Цим підкреслюється, що на працівників з України не поширюється у повній мірі свобода руху осіб в межах ЄС. Україна має регулювати питання допуску до праці для своїх громадян на ринку ЄС на основі двосторонніх міжнародних договорів з кожною державою-членом Союзу (ст. 18). У той же час, УА передбачає, що відношення до громадян України, які на законних підставах працюють на території Союзу, має виключати дискримінацію на основі національної належності відносно умов праці, заробітної плати, чи звільнення порівняно з громадянами ЄС. Зі свого боку Україна має надати такий самий статус громадянам Союзу.

Таким чином УА не поширює на Україну свободу руху працівників в об'ємі, передбаченому в ДФЄС, як це зроблено в Угоді про ЄЕП. Положення про умови праці стосуються тільки громадян України або країн-членів Євросоюзу, які працюють на території іншої сторони Угоди на законних засадах. В УА зовсім не йдеться про свободу пересування робітників. Жодне з її положень не може тлумачитися таким чином, що воно ніби то надає право громадянам держав-членів чи України в'їздити або перебувати на території іншої сторони з метою працевлаштування, а компаніям сторін чи їх філіям використовувати працю громадян іншої сторони на постійній основі або на умовах укладання тимчасових контрактів на працевлаштування.

Проте Рада Асоціації шляхом ухвалення відповідних актів може передбачити для працівників з України більш сприятливі умови перебування на території Союзу, включно з допуском до професійної підготовки.

Питання соціального забезпечення чи виплати пенсій або інших видів допомоги без внесків, в УА не згадується. Вірогідно вини повинні регулюватися міжнародними договорами та викладатися в такій редакції, яка виключає будь-яку пряму дію положень права ЄС завдяки чіткому посиланню на підготовку в подальшому окремих договорів, що будуть гарантувати ці права. Таке формулювання виключає можливість робітникам-мігрантам з України посилатися на положення права Євросоюзу стосовно якихось соціальних виплат поза відрахувань на заробітну платню. На відміну від УА положення Європейських угод та Рішення Ради асоціації ЄС з Туреччиною включають норми, які передбачають координацію систем соціального забезпечення сторін для тих громадян асоційованих країн, хто працює в країнах-членах Євросоюзу на законних підставах.

Слід зазначити, що окрім УА та двосторонніх договорів між державами-членами та Україною, в ЄС ухвалені документи, які визначають статус працівників з третіх країн на території Союзу в цілому. Серед актів інститутів ЄС, що передбачають поширення свобод внутрішнього ринку ЄС на треті країни, особливе значення має Директива Ради 2000/3/109 щодо умов в'їзду та проживання громадян третіх країн з метою працевлаштування, а також заснування та здійснення економічної діяльності, яка набрала чинності 1 січня 2004 р.

У сфері, яка охоплюється поняттям безпека, УА передбачає здійснення співпраці сторін в рамках міжнародних конвенцій та шляхом запровадження відповідних стандартів ЄС. До цієї сфери входить боротьба з відмиванням грошей, протидія незаконному обігу наркотиків, боротьба зі злочинністю і корупцією, а також тероризмом.

Правова співпраця стосується сфери юстиції. Вона передбачає насамперед співпрацю судів у цивільних і кримінальних справах (ст. 24).

Передбачену Розділом III УА співпрацю у сфері свободи, безпеки і юстиції треба розглядати у контексті зобов'язань, які містяться у Плані дій 2007 р. та Порядку денному асоціації Україна – ЄС. Перед Україною стоїть завдання розвивати систему захисту персональних даних на основі ратифікації Конвенції Ради Європи 1981 р. Про захист персо-

нальних даних і додаткового протоколу до неї та їх імплементації, що є умовою для підписання угод між Україною та Європолом і Євроюстом включно з обміном оперативною інформацією.

Проте основну увагу УА приділяє економічному співробітництву. В УА передбачено поступове запровадження ЗВТ протягом максимум 10 років. ЗВТ має бути створена у відповідності зі ст. XXIV ГАТТ/СОТ.

Лібералізація торгівлі в межах ЗВТ має здійснюватись, насамперед, завдяки скасуванню митних зборів та інших нарахувань. УА містить поняття мита та додаткових нарахувань (ст. 27). Слід зауважити, що визначення додаткових нарахувань є фактично аналогічним визначенню заходів еквівалентної дії митним зборам (ЗЕД), яке надав Суд ЄС у справі 24/68 *Commission v. Italy* [1969].

Згідно з УА Україна має дотримуватись тарифної номенклатури товарів, яка базується на положеннях Конвенції про гармонізовану систему опису і кодування товарів, ухваленої в рамках Всесвітньої митної організації (ВМО) у 1983 р.(ст. 28). Конвенція передбачає класифікацію товарів згідно єдиної номенклатури з огляду на їхню вартість і походження. Така класифікація товарів використовується в межах Митного союзу ЄС і лягла в основу єдиного митного тарифу (ЄМТ) Союзу.

Скасування мита на імпорт розтягнуто на 5 років. При цьому сторони не повинні вводити нові мита (ст.ст. 29, 30). Що стосується експорту, то на нього заборонені мито, податки і заходи еквівалентної дії (ЗЕД). Україні надається перехідний період для їх ліквідації. Однак Україні залишена можливість застосування тимчасових захисних заходів (ст. 31).

У регулюванні торгівлі сторони можуть застосовувати збори та нарахування, які не повинні перевищувати витрат на послуги і не мають використовуватись з метою захисту власних товарів чи для оподаткування з фіскальною метою імпорту або експорту. Це положення значною мірою відповідає практиці, яка існує в ЄС. Зокрема, Суд ЄС не раз зазначив, що під поняття ЗЕД не підпадають сплати за послуги, які передбачають реальний прибуток для імпортера або поліпшення якості імпортованих товарів (наприклад, обробка і пакування). У справі 63/74 *W.Cadsky SpA* [1975] йшлося про сплату за надані послуги, які стосувались контролю за якістю, як частини загальної системи контролю. У випадках, коли збори стягуються відповідно до права Євросоюзу або міжнародного права, їх суми не повинні перевищувати вартості або ціни послуги чи суми, пропорційної наданій послугі (справи 39/73 *Rewe* [1973], С. 389 *Commission v. Germany* [2003]).

Стосовно нетарифних заходів, то сторони мають застосовувати для товарів іншої сторони національний режим (НР). Він є одним важливим принципом ГАТТ/СОТ щодо торгівлі товарами, запроваджуючи рівні умови для лібералізації торгівлі товарами у сфері непрямого оподаткування. НР означає відсутність дискримінації по відношенню до імпортованих виробів через встановлення вищих ніж у випадку з вітчизняною продукцією ставок внутрішніх податків чи зборів. Для запобігання такій дискримінації до УА внесена ст.34, яка інкорпорує в угоду ст. III ГАТТ 1994 р. Цією статтею передбачено окрім заборони дискримінації щодо внутрішніх податків чи інших внутрішніх зборів також розповсюдження на імпортовані товари не менш сприятливого режиму, ніж той, який надається подібним товарам національного походження щодо всіх законів, правил і вимог, які впливають на їх внутрішню реалізацію.

Загалом, в УА інкорпорована ціла низка статей ГАТТ/СОТ, які стосуються регулювання торгівлі. Сюди відносяться ст. XI ГАТТ щодо виключень з заборон чи обмежень або ЗЕД на імпорт та експорт; ст.ст. XX та XXI стосовно загальних винятків, пов'язаних з торгівлею товарами.

УА не забороняє сторонам брати участь у митних союзах, ЗВТ чи у домовленостях щодо прикордонного руху. Однак така участь не має суперечити торговельним положенням УА (ст. 39). Спирні питання у цих випадках мають вирішуватись у рамках Комітету з торгівлі.

На сферу торговельних відносин між сторонами розповсюджується також захисний режим ГАТТ. УА дозволяє сторонам використання захисних заходів в торгівлі. Правовий механізм захисту інтересів національних виробників регулюється угодами ГАТТ/СОТ – Угодою про захисні заходи, Антидемпінговою угодою, Угодою про субсидії і компенсаційні заходи (ст.ст. 40, 46).

УА передбачає створення спеціального інституційного механізму в сфері регулювання торговельних відносин. До його основних елементів можна віднести: діалог щодо захисту торгівлі на рівні експертів, який функціонує на основі *ad hoc*; механізм вирішення суперечок.

Дуже важливою для України є обмеження або скасування технічних бар'єрів у торгівлі. З метою регулювання цих питань Угода СОТ про технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ) та Угода СОТ про застосування санітарних та фітосанітарних заходів мають бути інкорпоровані в УА (ст. 54).

Передбачено також заохочення участі України у європейських організаціях зі стандартизації, а також координація позицій України та ЄС у Європейській економічній комісії ООН.

Проте з метою нівелювання впливу ТБТ на торгівлю основний наголос в УА робиться на гармонізацію законодавства України з правом ЄС у сфері технічних правил, стандартів та оцінки відповідності.(ст. 56). Україна бере на себе зобов'язання вжити необхідних заходів для поступового забезпечення відповідності її законодавства з законодавством Союзу та виконувати принципи і практики, встановлені у рішеннях та регламентах ЄС. Україна зобов'язується інкорпорувати відповідний *acquis* ЄС у своє внутрішнє законодавство, провести з цією метою адміністративну і інституційну реформу. Установи України, які займаються цими питаннями, мають брати повноцінну участь у відповідних європейських і міжнародних організаціях. Більш того, Україна має поступово транспонувати (ввести) зведення європейських стандартів (EN) в якості національних стандартів. Одночасно з цим Україна має припинити застосовувати національні стандарти, які суперечать європейським, включно з міждержавними стандартами (ГОСТ), що були ухвалені до 1992 р. Після здійснення Україною гармонізацій цих заходів у Протокол до УА з часом має бути включена Угода СОТ щодо оцінки відповідності і допуску промислових виробів.

Україна гармонізує своє законодавство з правом ЄС у сфері санітарних і фіто санітарних заходів та тих, що стосуються утримання тварин (ст. 64). Комітет з торгівлі створює Виконавчий підкомітет з санітарії і фіто санітарії. Він має здійснювати регулярний моніторинг гармонізації з метою надання відповідних рекомендацій. Підкомітет на основі консенсусу може ухвалювати рішення, надавати рекомендації та готувати доповіді.

Щоб полегшити процес гармонізації законодавства ЄС має заздалегідь інформувати Україну про зміни у своєму законодавстві.

В рамках зближення свого законодавства сторони погоджуються на спільні зразки сертифікатів, де це можливо.

Для регулювання відносин у сфері мита та торгівлі УА передбачає, широке застосування міжнародних конвенцій, актів Міжнародної митної організації (ММО) та ЄС (Стамбульська конвенція 2005 р., переглянута Кіотська конвенція щодо спрощення і гармонізації митних процедур 1973 р., переглянута Арушська декларація 2003 р., Програма ЄС стосовно митної етики 2007 р.) тощо.

УА забороняє адміністративні збори, які є ЗЕД стосовно мита та нарахувань по відношенню до імпорту та експорту. (ст. 78) Збори і нарахування можуть застосовуватись тільки у випадках надання послуг.

Митна оцінка здійснюється на основі Угоди СОТ щодо імплементації ст. VII ГАТТ 1994 р.

Створюється Комітет митної співпраці, який має звітувати перед Радою асоціації. Основними функціями Комітету є нагляд за належним застосуванням митних положень УА, вирішення питань, пов'язаних з імплементацією положень УА про митну співпрацю, включно з взаємним визнанням митного контролю та програм з торговельного партнерства. Комітет може ухвалювати рекомендації (ст. 83).

Передбачено також зближення законодавства України з митним законодавством ЄС та міжнародними стандартами у цій галузі.

Аналіз положень УА відносно заснування та торгівлі послугами свідчить про те, що на сучасному етапі співробітництва обидві сторони ще не готові забезпечувати свободу заснування компаній, яка передбачена правом Євросоюзу. Замість цього, вони тільки намагатимуться створити передумови для більш сміливих інтеграційних кроків в майбутньому. Сторони при цьому спиратимуться на положення СОТ та досягати домовленостей стосовно поступової лібералізації заснування та торгівлі послугами, а також співпраці у галузі електронної торгівлі. Україна та ЄС зберігають право на запровадження нових правил, які мають відповідати законним цілям політики у цих питаннях. Такі правила можуть стосуватися й регулювання в'їзду та перебування на території держави-члена фізичних осіб. Однак такі заходи не повинні вживатися таким чином, щоб анулювати чи створити загрозу для переваг, закріплених в УА (так зване правило не порушення) (ст. 85).

Ст. 86 УА містить визначення юридичної особи для цілей угоди. Воно практично співпадає *mutatis mutandis* з визначенням, яке містить ст. 54 ДФЄС.

Передбачена УА свобода заснування і економічної діяльності поширюється на усі заходи, які впливають на заснування в усіх видах економічної діяльності. Винятки стосуються лише видобутку ядерних матеріалів, виробництва та торгівлі зброєю, аудіо-візуальних послуг, національного морського каботажу, послуг внутрішнього чи міжнародного транспорту.

Положення УА щодо діяльності компаній закріплюють на рівні України національний режим щодо європейських компаній, філіалів та дочірніх фірм (з деякими виключеннями), або режим найбільшого сприяння, якщо він надає кращі умови. Це стосується як юридичних осіб, які були засновані до набуття чинності УА, так і тих, які будуть засновані після цього (ст. 88).

Крім того УА забороняє дискримінацію на своїй території стосовно заснування юридичних осіб іншою стороною чи їхньої діяльності.

В подальшому передбачається регулярний перегляд правових умов засування та економічної діяльності у бік більшої їх лібералізації (ст. 89). Крім того більш сприятливий режим для прав інвесторів можуть створювати інвестиційні угоди.

В окремих випадках, які пов'язані з суворою необхідністю, одна зі сторін УА може застосовувати особливі правила для філій і представництв іншої сторони на своїй території у випадках, якщо вони не зареєстровані на території першої. Це може бути виправдано юридичними та технічними різницями між незареєстрованими і зареєстрованими на своїй території філіями і представництвами, а у випадках надання фінансових послуг – міркуваннями розважливості.

Слід зазначити, що на відміну від УА Європейські угоди про асоціацію передбачали зобов'язання країн-членів ЄС розповсюдити у повному обсязі та негайно національні ре-

жими щодо заснування і діяльності компаній та громадян асоційованих країн. У свою чергу асоційовані країни повинні були зробити аналогічні кроки у відповідь лише через 10 років. Європейські угоди також передбачали, що ЄС та асоційовані країни розглянуть питання про визнання дипломів.

Як і у випадку з положеннями про свободу руху осіб, УА не містить в собі далекосяжних зобов'язань щодо надання транскордонних послуг. Взагалі, УА передбачає головним чином поступову лібералізацію доступу до ринку транскордонних послуг, однак право надання послуг поширюється як на компанії, так і громадян.

У той же час, УА містить багато виключень з застосування транскордонних послуг. Вони стосуються аудіо-візуальних послуг, внутрішнього морського каботажу, внутрішніх та міжнародних аеротранспортних послуг, пожежної авіації, аеротранспортних послуг, CRS послуг, послуг з наземного управління, операційних аеропортних послуг (ст. 92).

Лібералізація у сфері послуг охоплює сектори, визначені у Додатках XVI-B та XVI-E.

Для провайдерів і отримувачів послуг встановлюється режим, визначений (Додатки XVI-D та XVI-C). У секторах, на які не розповсюджуються зобов'язання згідно з Додатками застосовуються обмеження у формі квот на кількість провайдерів, вартість сервісних операцій, загальної кількості продукції з послуг, вимог економічної необхідності тощо.

У секторах, визначених у Додатках XVI-B та XVI-C запроваджується національний режим щодо послуг або провайдерів.

З метою подальшої лібералізації транскордонного надання послуг Торговельний комітет регулярно переглядає список зобов'язань, визначених у Додатках XVI-B та XVI-E (ст.96).

Фізичні особи, які надають послуги згідно з положеннями УА, користуються правом в'їзду та тимчасового перебування на території іншої сторони.

«Ключовий персонал» українських компаній та компаній ЄС отримує право на проживання на території іншої сторони до трьох років. «Ключовий персонал» визначається як ті громадяни ЄС або України, що належать до управлінських та наглядових структур та мають спеціальні знання щодо деяких аспектів діяльності компанії. Ці знання можуть відображати конкретну кваліфікацію.

Бізнесмени можуть залишатися на території іншої сторони протягом 90 днів в любий 12-місячний період. Це також стосується провайдерів бізнесових послуг. Учні можуть перебувати на території іншої сторони до 1 року.

З певними обмеженнями дозволяється надання договірних послуг: юридичних, бухгалтерських, консультативних у сфері оподаткування, комп'ютерних, рекламних, дослідницьких та експериментальних, туристичних, у сфері розваг тощо (ст. 101). УА визначає вимоги щодо кваліфікації осіб, які пов'язані з наданням послуг та їх досвіду у сфері, де надаються послуги, терміни їх перебування (до 6 місяців), умови ліцензування тощо.

Певні кроки передбачені у сфері взаємного визнання кваліфікацій інвесторів та провайдерів послуг. З цією метою національні професійні установи можуть готувати рекомендації і направляти їх Торговельному комітету, якій їх розглядає на предмет відповідності УА. У випадку, коли рекомендації не суперечать УА і коли встановлена відповідність між правилами сторін в конкретній сфері, сторони можуть укладати договори про взаємне визнання вимог, кваліфікацій, ліцензій та інших правил. Такі угоди мають відповідати положенням СОТ, зокрема ст. VII ГАТС.

Спеціальний розділ УА присвячений фінансовим послугам. Вони включають страхування, банківську та фінансову діяльність тощо. Сторони можуть ухвалювати і залишати

у використанні засоби, які забезпечують розважливості у фінансових операціях з метою захисту прав інвесторів, забезпечення інтегрованості і стабільності своїх фінансових систем. У випадках транскордонної торгівлі фінансовими послугами сторони можуть вимагати реєстрації провайдерів та фінансових інструментів (ст. 126).

Для забезпечення ефективного і прозорого регулювання в сфері фінансових послуг на сторони покладено зобов'язання виконувати міжнародні конвенції, а також акти міжнародних фінансових інституцій (ОБСЄ, G 7, G 20 тощо).

Спеціальні винятки з лібералізації фінансових послуг стосуються загальних пенсійних планів, статутних систем соціального забезпечення, політики обмінних курсів (ст. 130).

Значна увага в УА приділена регулюванню транспортних послуг.

В галузі міжнародного морського транспорту провайдери послуг можуть здійснювати своє право на заснування на основі національного режиму. УА не зачіпає морські угоди між Україною та державами-членами з питань, які виходять за її межі. Проте у випадках протиріч між положеннями міжнародних морських угод і цієї угоди, то перевага має бути надана УА. А якщо умови, які пропонують міжнародні угоди є більш сприятливими, то вони мають діяти з урахуванням зобов'язань ЄС та згідно з ДФЄС.

В сфері автодорожнього, залізничного і внутрішнього водного транспорту умови допуску до ринку мають бути визначені в окремих угодах. До підписання таких угод сторони зобов'язуються не погіршувати ситуацію. Майбутні угоди не поширюватимуться на діючі двосторонні угоди між Україною та державами-членами.

В галузі повітряного транспорту умови доступу до ринку регулюватимуться спільним європейським повітряним простором.

До сфери транскордонних послуг також віднесена електронна комерція. Вона не обкладається митом. Сторони співпрацюють у цій сфері у формі діалогу та обміну інформацією.

Загальні винятки зі свободи надання послуг фактично містять певні положення ст. 36 ДФЄС. Сторони можуть ухвалювати правозастосовчі заходи з метою захисту суспільної моралі, публічного порядку та державної безпеки; захисту здоров'я та життя людей, тварин чи рослин; захисту національних багатств, які мають художню, історичну чи археологічну цінність. Новим винятком є збереження не поповнюваних природних ресурсів. Крім того, такі односторонні заходи можуть бути необхідними для забезпечення відповідності з законодавством чи правилами, які суперечать положенням розділу про послуги для попередження практики введення в обіг чи підробок або наслідків невиконання контрактів; захисту приватності осіб стосовно обробки та розповсюдження персональних даних; безпеки.

Такі заходи також можуть суперечити положенням УА щодо застосування національного режиму (ст.ст. 88.1 та 94), якщо різниця у режимах спрямовано на забезпечення ефективного та справедливого обкладання або збирання прямих податків стосовно економічної діяльності інвесторів та провайдерів іншої сторони.

Винятки поширюються також на системи соціального страхування сторін, на діяльність, пов'язану з виконанням офіційних повноважень.

Ще одним винятком є непоширення РНС, який розповсюджується на свободу заснування та торгівлю послугами, на податковий режим, який надається на основі угод про запобігання подвійному оподаткуванню (ст. 142).

В усіх зазначених сферах надання послуг передбачено зближення діючого і майбутнього законодавства з *acquis* Союзу. Воно має сприяти доступу до ринків послуг. Збли-

ження законодавства має починатися з моменту підписання УА і поступово поширюватися на усі елементи Угоди, які згадуються у Додатку XVII.

В межах свободи руху поточних платежів та капіталів УА містить положення про відмову від застосування обмежень стосовно здійсненні платежів у конвертованій валюті на поточні рахунки суб'єктів економічної діяльності сторін згідно зі ст. VIII МВФ.

Що стосується операцій з руху капіталів та фінансових рахунків платіжного балансу, то з моменту набуття чинності УА сторони мають забезпечити вільний рух капіталів щодо прямих інвестицій, які мають здійснюватися згідно з законами приймаючої країни, інвестицій згідно з положеннями УА про засування, послуги та електронну комерцію та вивід або репатріацію таких інвестованих капіталів або доходу від них. Передбачається також забезпечити вільний рух капіталів, пов'язаних з комерційними операціями чи наданням послуг, в яких беруть участь резиденти сторін. Вільний рух капіталів поширюється й на портфельні інвестиції та фінансові займи і кредити інвесторів іншої сторони.

Україні буде наданий режим внутрішнього ринку фінансових послуг після того, як вона здійснить таку лібералізацію операцій щодо руху капіталів та фінансових рахунків платіжних балансів, яка стане еквівалентною до існуючої в ЄС. Після розгляду законодавства України відповідне рішення з цього питання має ухвалити Торговельний комітет.

Сторони зобов'язуються не вводити нових обмежень на рух капіталів і поточних платежів між резидентами ЄС та України і не робити існуючі заходи більш обмежувальними (ст. 145).

Торговельний комітет здійснює контроль за заходами сторін з метою створення умов для подальшої застосування положень ЄС щодо вільного руху капіталів. Після першого п'ятирічного терміну після набрання чинності угодою Торговельний комітет має розглянути схвалені заходи та визначити основи для подальшої лібералізації.

Що стосується Європейських угод, то вони передбачали кроки стосовно впровадження положень права ЄС відносно свободи пересування капіталів після закінчення перехідного періоду.

УПС з Росією запроваджує тільки режим найбільшого сприяння щодо свободи пересування капіталів (ст. ст. 52.2, 52.3, 52.9). У цій сфері угода з Росією включає також низку додаткових положень щодо захисту від експропріації. Росії дозволяється вводити обмеження на вивіз капіталів за кордон.

У сфері державних закупівель передбачена інституційна реформа та створення системи державних закупівель, що базується на принципах, які регулюють державні закупівлі в ЄС. До таких принципів відносяться, зокрема, принципи недискримінації, рівного ставлення, прозорості та пропорційності. Україна має поетапно гармонізувати своє законодавство з *acquis*, з урахуванням практики Суду ЄС, та заходами з імплементації законодавства Союзу. Торговельний комітет оцінює заходи, запроваджені Україною в рамках кожного етапу, і ухвалює рішення про перехід до наступного етапу взаємного доступу до ринку (ст. 153).

Традиційним для усіх угод ЄС про асоціацію є включення в них положень про захист інтелектуальної власності. Що стосується самого терміну «інтелектуальна власність», то він означає інтелектуальну, промислову та комерційну власність. Відповідно до положень УА інтелектуальна власність охоплює авторські права включно з правами на кінематографічні і аудіовізуальні роботи, суміжні права виконавців, виробників фонограм, виробників фільмів, транслюючих організацій, неопубліковані раніше роботи, критичні і наукові публікації, фотографії, комп'ютерні програми, а також торговельні та сервісні знаки, географічні назви, малюнки, патенти тощо, а також захист від нечесної конкуренції, як це за-

значено у ст.10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності та захист нерозголошеної інформації стосовно «ноу-хау».

Згідно з положеннями ст.ст. 161, 221, 228 УА сторони діють відповідно до низки міжнародних конвенцій з захисту прав на інтелектуальну власність. До них віднесені, зокрема, ст.ст. 1-22 Міжнародної конвенції про охорону прав акторів-виконавців, виробників фонограм і органів радіомовлення (Рим, 1961 р.), ст.ст. 1-18 Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів (Берн, 1886 р., переглянутої у 1979 р.), ст.ст. 1-14 Угоди ВОІС щодо авторських прав (1996 р.), ст.ст. 1-23 Угоди ВОІС щодо виконання і фонограм (1996 р.), Конвенції щодо біологічної різноманітності (1992 р.), Міжнародної конвенції про захист нових сортів рослин (1961 р., переглянутої у Женеві у 1972, 1978 та 1991 р.) тощо.

Окрім приєднання до та імплементації міжнародних конвенцій в сфері захисту прав інтелектуальної власності Україна має створити правовий механізм, здатний забезпечити ефективний захист права на інтелектуальну власність на національному рівні. В Україні такий механізм знаходиться лише у процесі становлення.

Європейські угоди включали практично аналогічні положення у сфері захисту прав на інтелектуальну власність та гармонізації внутрішнього законодавства асоційованих країн з правом ЄС. А Рішення Ради Асоціації ЄС та Туреччини 1/95 лише вказує на необхідність створення в Туреччині рівня захисту права на інтелектуальну власність аналогічного тому, який існує в ЄС.

Основні положення УА, які регулюють відносини сторін у галузі конкуренції, передбачають створення умов для конкуренції, які існують в Євросоюзі. У цьому зв'язку відповідні положення УА (ст.ст. 253, 256) безпосередньо відсилають до статей ДФЄС, які регулюють конкуренцію на спільному ринку (ст.ст. 101, 102 та 106), а також до положень регламентів ЄС.

Право ЄС поширюється також на надання державної допомоги, яка має здійснюватися відповідно до обов'язкових стандартів, визначених у директивах ЄС (Додаток ХХІХ). Для тлумачення положень УА стосовно державної допомоги повинні застосовуватися критерії, закріплені у ст.ст. 93, 106, 107 ДФЄС, включно з відповідними тлумаченнями, наданими Судом ЄС, а також у актах вторинного законодавства, рамкових керівних засадах та інших адміністративних актів, діючих в Союзі (ст. 264).

Протягом 3-х років після набрання чинності УА Україна має створити операційно незалежний орган з метою імплементації положень про застосування стандартів з надання державної допомоги (ст. 262). Протягом 5-ти років з моменту вступу в дію УА Україна має провести інвентаризацію схем державної допомоги і на протязі 7-ми років привести їх у відповідність з критеріями, визначеними у ст. ст. 262 та 264. При цьому Україна розглядається як простір, ідентичний тому, який згадується у ст. 107, п. 3а ДФЄС.

На Україну поширюються спільні правила ЄС щодо внутрішнього ринку з торгівлі енергетичними товарами. Мито, кількісні обмеження та ЗЕД на експорт і імпорт енергетичних товарів забороняються між сторонами. Виключення можуть бути виправдані міркуваннями публічного порядку та державної безпеки. Транзит енергетичних товарів регулюється положеннями Європейської енергетичної хартії (ст. 7.1 та 7.3), які стають частиною УА, а також ст.ст. V.2 і V.5 СОТ.

Слід також спеціально підкреслити, що УА містить конкретні зобов'язання сторін щодо надання державної допомоги у сфері сільського господарства, що має суттєве значення для стимулювання подальшого розвитку цього сектору в Україні.

Для врегулювання суперечок УА передбачає використання різних способів: проведення консультацій, арбітраж. Рішення арбітражної палати є обов'язковими (ст. 311).

Якщо суперечка стосується питань тлумачення актів інститутів ЄС в сфері регуляторного зближення, арбітраж звертається до Суду ЄС для отримання його рішення по даному питанню. У цьому випадку арбітражне рішення не виноситься поки Суд ЄС не надасть свого рішення. Рішення Суду ЄС є обов'язковим для арбітражу (ст. 322).

У випадках виникнення суперечок стосовно доступу товарів до ринку використовується механізм посередництва (ст. 327).

УА передбачає створення інституційного механізму для ухвалення постанов з метою його імплементації.

Саміти керівників України та ЄС мають відбуватися 1 раз на рік. На них обговорюватимуться загальні питання імплементації УА, питання двосторонніх та міжнародних відносин (ст. 460).

Рада асоціації має функціонувати на рівні міністрів. До неї входять члени Ради ЄС, Комісії ЄС та члени уряду України. Такі зустрічі мають проводитися на регулярній основі з взаємною згодою, але не рідше, ніж раз на рік. Рада здійснює контроль і слідкує за виконанням і імплементацією УА, може розглядати питання двосторонніх і міжнародних відносин. (ст. 461). Рада асоціації ухвалює за взаємною згодою рішення, які мають обов'язків характер, і рекомендації. Рада може змінювати Додатки до УА, враховуючи еволюцію права Союзу та діючі стандарти, встановлені у міжнародних інструментах (ст. 463). Сторони УА можуть направляти на вирішення Ради любий спір стосовно тлумачення, імплементації чи добросовісного виконання УА. Рада може вирішувати спір шляхом ухвалення обов'язкових рішень.

Комітет асоціації допомагає Раді асоціації. Складається з представників членів Ради ЄС, представників членів Комісії, а також представників уряду України на рівні державних службовців. Склад комітету залежить від питань, які він обговорює. Комітет збирається на рідше 1 разу на рік. Рада асоціації може делегувати Комітету будь-які повноваження включно з правом ухвалювати обов'язкові рішення. Рішення на основі делегованих повноважень Ради ухвалюються за згодою сторін і є обов'язковими для виконання (ст. 465).

Парламентський комітет складається з членів Європарламенту та Верховної Ради. Він збирається для обміну думками щодо виконання положень УА. Парламентський комітет може звертатися до Ради і Комітету з запитом стосовно імплементації УА. Він має бути проінформований про рішення Ради і може ухвалювати рекомендації для Ради (ст. 458).

Платформа громадянського суспільства є форумом для членів Економічного і соціального комітету ЄС та представників громадянського суспільства України, який збирається з метою обміну поглядами на реалізацію УА. Платформа має інформуватися про рішення і рекомендації Ради і сама може ухвалювати рекомендації для Ради. Представники Платформи підтримують регулярні контакти з Комітетом і Парламентським комітетом (ст. 470).

УА скасовує Угоду про партнерство і співробітництво (ст. 479).

Сторони можуть доповнювати УА шляхом укладання спеціальних угод, які стають складовою загальних двосторонніх відносин, що регулюються УА.

УА укладається на невизначений термін.

Торговельні положення УА можуть застосовуватися в рамках тимчасової угоди, укладеної відповідно до ст.218.5 ДФЄС. Рішення про тимчасове застосування торговельних положень УА до набуття нею чинності санкціонує Рада ЄС.

Таким чином УА відкриває для України перспективу залучення до процесу європейської інтеграції.

Список використаних джерел

1. O. J. 1998, L 49.
2. Joint Declaration on the EU – Ukraine Association Agreement. UE 2008. fr.
3. UE-UA 1056/1/09 REV 1.
4. COM (2004) 373 final; General Affairs and External Relations Council (GAERC) 18/19 June 2007. Strengthening the European Neighbourhood Policy/ Presidency Progress Report // <http://www.europa.eu.int>.
5. COM (2008) 823 final. Березовська І. Угоди про асоціацію в практиці зовнішніх зносин Європейського Союзу / Березовська І. // *Ze studiow Polsko-Ukrainskich*. – Wrocław. 2008. – Р. 25-31; Березовська І. Правовые аспекты нового усиленного соглашения Украины с Евросоюзом / Березовська І. // *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових доповідей на міжнародній науковій конференції «Україна та проблеми диференціації в політиці сусідства Європейського Союзу»* (Київ, 22–23 травня 2008 р.) – К., 2008. – Вип. 77, ч. II. – С. 120-124; Костюченко Я. М. Правове регулювання співробітництва України та Європейського Союзу / Костюченко Я. М. – К.: LAT&K, 2011. – 205 с.; Муравйов В., Мушак Н. Гармонізація законодавства України з правом ЄС в рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС / Муравйов В., Мушак Н. // *Віче*. – № 8 – К., 2013. – С.12-18; Муравйов В., Мушак Н. Гармонізація внутрішнього права асоційованих країн із правом Європейського союзу / Муравйов В., Мушак Н. // *Віче*. – № 17 – К., 2013. – С.12-18.
6. Hillion C. A New Framework for the Relations between the Union and its East-European Neighbours / Hillion C. A // *EUI Working Paper Law*. № 2007/21. – Р. 147-154 .
7. Мусіс Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу / Мусіс Н. К., 2005. С. 66-67.
8. Визначення *acquis communautaire*. – див.: Muraviov V. The Acquis Communautaire as a Basis for the Community Legal Order / Muraviov V. // *Miskolc Journal of International Law*. – 2007. – V. 4, № 2.
9. O. J. 2008/115/01.